

PIERRE DARDOT

Pierre Dardot, Hegel ve Marx üzerine çalışan bir felsefecidir. Daha önce, Christian Laval ve El Mouhoub Mouhoud ile birlikte *Sauver Marx? Empire, multitude, travail immatériel* (Éditions La Découverte, Paris, 2007) ve Christian Laval ile birlikte *Marx, Prénom: Karl* (Gallimard, Paris, 2012) isimli kitapları yayınlanmıştır. Christian Laval ile birlikte kaleme aldığı *Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme* kitabı 2012 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.

CHRISTIAN LAVAL

Paris X Nanterre Üniversitesi'nde sosyoloji profesörüdür. Jeremy Bentham ve faydacılık üzerine yaptığı çalışmaları, *L'Homme économique: Essai sur les racines du néolibéralisme* (Gallimard, Paris, 2007) adlı kitabında bir araya getiren Laval, neoliberal normların eğitim alanında uygulanışı üzerine de çalışmalar yapmıştır (*La nouvelle école capitaliste*, P. Clément, G. Dreux ve F. Vergne ile birlikte, La Découverte, Paris, 2011).

PIERRE DARDOT - CHRISTIAN LAVAL

MÜŞTEREK

21. YÜZYILDA DEVRİM ÜZERİNE DENEME

ÇEVİRENLER EMİNE SARIKARTAL - FERHAT TAYLAN

COMMUN

ESSAI SUR LA RÉVOLUTION AU XXIE SIÈCLE

© EDITIONS LA DÉCOUVERTE, 2014.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 632

KAVRAMLAR VE PRATİKLER 10

ISBN: 978-605-399-523-4

1. BASKI İSTANBUL, MAYIS 2018

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

YAZIŞMA ADRESİ: İNÖNÜ CADDESİ, No: 6 KUŞTEPE ŞİŞLİ 34387 İSTANBUL

TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 35680

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN

TASARIM MEHMET ULUSEL

DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ

DÜZELTİ BEYZA BECERİKLİ

BASKI VE CİLT SENA OFSET AMBALAJ VE MATBAACILIK SAN. TIC. LTD. ŞTİ.

LİTROS YOLU 2. MATBAACILAR SİTESİ B BLOK KAT 6 No: 4 NB 7-9-11 TOPKAPI İSTANBUL

TELEFON: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / FAKS: 0212 613 38 46

SERTİFİKA No: 12064

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloqlama Bölümü Tarafından Kataloglanmıştır.

Names: Dardot, Pierre, author. | Laval, Christian, author. | Taylan, Ferhat, translator. | Sankartal, Emine, translator.

Title: Müşterek : 21. yüzyılda devrim üzerine deneme / Pierre Dardot, Christian Laval ; çevirenler Ferhat Taylan, Emine Sarıkartal.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 632. Kavramlar ve Pratikler; 10.

Identifiers: ISBN: 9786053995234 (paperback)

Subjects: LCSH: Common good. | Public interest. | Political science.

Classification: LCC: JC330.15 .D3719 2018

PIERRE DARDOT - CHRISTIAN LAVAL

MÜŞTEREK
21. YÜZYILDA DEVRİM ÜZERİNE DENEME

ÇEVİRENLER
EMİNE SARIKARTAL - FERHAT TAYLAN

İçindekiler

xi Teşekkür

3 GİRİŞ Müşterek, Politik Bir İlke

4 Müşterek-Olmayanın Trajedisi

8 Müşteregin Stratejik Ortaya Çıkışı

13 BİRİNCİ BÖLÜM Müşteregin Arkeolojisi

14 Politik Yükümlülüğün [*Obligation*] Temeli Olarak Birlikte-Etkinlik

17 Devlet ile Teoloji Arasında Kalmış Müşterek

23 Müşteregin Şeyleşmesi

31 Avam ve Evrensel Arasındaki Müşterek

39 Müşterek ve Praksis

43 BİRİNCİ KISIM Müşteregin Doğuşu

49 İKİNCİ BÖLÜM Komünist İpotek ya da

Müştereye Karşı Komünizm

52 “Müşterek Yaşam” Komünizmi

62 “Üreticilerin Ortaklaşmasına” Dayalı Komünizm

68 Devlet Komünizmi veya Müşteregin

Bürokrasi Tarafından Ele Geçirilmesi

70 Parti-Devlet: Üretimci Mantığı Dayatan Aygıt

74 Devletçi Üretim Müşteregine Karşı Demokrasinin Müşteregi

78 Müşteregi Devlet Kıskaçından Kurtarmak

81 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Büyük Temellük ve

“Müştereklerin” Geri Dönüşü

84 Dünyanın Yeniden “Çitle Çevrilmesi”

89 “Müşterekleri Çitle Çevirme” Paradigması

93 Neoliberalizm Karşısı Mücadelelerin Canlanması

96 Mülkiyet Hakkı ve İnovasyon Üzerinden Rekabet

101 “Entelektüel Mülkiyete” Karşı Müşterekler Talebi

105 Müştereklere El Koyulmasının “Büyük Anlatısı”

110 Kapitalist Şiddetin Alevlenmesi Olarak Emperyalizm

112 Finansal Kapitalizmin Tipik Birikim Biçimi Olarak

“Mülksüzleştirme”

115 “Müştereklerin Çitle Çevrilmesi” Paradigmasının Sınırları

- 121 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Müştereklerin**
Ekonomi Politikasının Eleştirisi
- 123** “Özel Varlıklar” ve “Kamusal Varlıklar”
127 “Müşterek Varlıkların” Keşfi
128 “Müştereklerin Trajedisi” Meselesi
131 Müştereklerin Merkezindeki Kurum Edimi
133 Müştereklerin “Analitik Çerçevesi”
137 Müştereklerin Kurumsal Analizinin Sınırları
140 Bir Müşterekten Bir Diğere
142 Bilgi Doğal Olarak Müşterek midir?
146 Bilgi Müştereklerinin “Kurucu Dayanakları”
151 Genelleşebilecek Yeni Bir Etik mi?
154 “Özgür” ve “Müşterek”
156 “Teknolojik Komünizm” Yanılsaması
158 Sermayenin Baktığı Yerden “Bilgi Müşterekleri”
- 167 BEŞİNCİ BÖLÜM Müşterek, Rant ve Sermaye**
- 170** Müştereği Tanımlamak
174 Bilişsel Kapitalizm, Rant ve Hırsızlık
182 Proudhon: Kendiliğinden Toplumsal Kuvvet Olarak Müşterek
190 Marx: Müştereğin Sermaye Tarafından
Tarihsel Olarak Üretilmesi
195 Sermayenin Müştereği ve İşçilerin Müştereği
201 İki Modelden de Çıkmak
- 205 İKİNCİ KISIM Müştereğin Hukuku ve Kuruluşu**
- 209 ALTINCI BÖLÜM Mülkiyet Hukuku ve Temellük Edilemezlik**
- 210** Müştereğin (*Koinôn*) “Müşterekleştirme” Etkinliği (*Koinônein*)
Olarak Kurulması
215 “Arkaik Bir Kolektif Mülkiyet Yanılsaması”
224 Mülkiyetçi Bireyciliğin Ortaya Çıkışı
233 *Summa Divisio* (Üstün Ayrım): Kamu Hukuku ve Özel Hukuk
237 Kamusal Alan, Devletin Mülkiyeti ve “Res Nullius”
242 Mülkiyet Dışı Olanın Kullanımı ve İdaresi
246 Hukuk Yaratan Pratiklerin Devlete Nazaran Önceliği
248 “Müşterek-Varlık”taki Müşterek ile
“Müşterek Eylem”deki Müşterek

- 255** YEDİNCİ BÖLÜM Müştereğin Hukuku ve “Müşterek Hukuk”
- 257** Ulusal Bir Mitoloji: *Common Law*’un “Organik Sürekliliği”
- 266** Temel Bir Referans: *Magna Carta*
- 276** *Magna Carta*: Tamamlanmayı Bekleyen Bir Belge mi?
- 280** Âdet, Müşterek, *Common Law*
- 284** “Orman Savaşları” ve *Black Act* (1723)
- 287** Bir Çatışma Alanı Olarak Âdet
- 291** SEKİZİNCİ BÖLÜM “Âdete Dayalı Fakirlik Hukuku”
- 295** “Rasyonel Hukuka” Karşı Bir “Yasa”
- 303** “Ayrıcalıklıların Âdetlerine” Karşı “Fakirliğin Âdetleri”
- 310** Fakirliğin Âdetleri İçin Hukuki Bir Temel Nasıl Olabilir?
- 311** “Fiziksel Fakirlik” ve “İnsani Fakirlik”
- 314** Fakirlerin “Hukuki İçgüdü”
- 317** Fakirlerin Hukukunun Temeli Olarak “Etkinlik”
- 321** Fakirliğe Ait Âdetlerin İndirgenemez Heterojenliği
- 324** Fakirlerin Komünizmi İlerlemeye Engel mi?
- 327** DOKUZUNCU BÖLÜM Âdet ve Kurum Arasında
- İşçilerin Müştereği
- 329** Âdetler ve Kurumsal İcatlar
- 330** Kolektif Gücün Kurulması
- 336** “Toplumsal Anayasa”
- 340** Toplumsal ve Politik Örgütlenme Olarak Federalizm
- 344** “Proleter Hukuk”
- 349** Mauss ve Jaurès’in Sosyalist İşbirliği Fikri
- 352** Toplumsal Pratikleri Dönüştürerek İnsanları Dönüştürmek
- 356** İşçilerin Müştereğinden Geriye Ne Kaldı?
- 361** ONUNCU BÖLÜM Kuran Praksis
- 364** Sosyolojide Kurumun Kurulu Olana İndirgenmesi
- 367** Kurum, Hükümranlık, Otorite
- 371** Kurum ve Oluşturan İktidar [*Pouvoir Constituant*]
- 376** Kuran [*Instituant*] İktidar ve Toplumsal Hayal Gücü
- 383** Praksis ve Yaratma
- 390** Kuran Praksis
- 394** Kuralların Birlikte-Kurulması Olarak Praksis

407 ÜÇÜNCÜ KISIM Politik Öneriler

413 POLİTİK ÖNERİ 1 Bir Müşterek Politikası Oluşturmak Gerekir

415 Etrafından Dolaşmak Değil, Bir Noktada Buluşmak

417 Müşterek, Toplumsal Olanın Dönüşmesinin İlkesidir

421 POLİTİK ÖNERİ 2 Mülkiyetin Karşısına

Kullanım Hakkını Koymak Gerekir

422 Kullanım ve Mülkiyet

423 “Kullanım” ve “İntifa”: Klasik Model

425 Erişim, Mülkiyet ve Zaman Denetimi

427 *Bundle of Rights* Olarak Mülkiyet Teorisi

430 Mülkiyet Hakkına Karşı Geniş Bir Kullanım Hakkı İçin

437 POLİTİK ÖNERİ 3 Müşterek, EmegİN Özgürleşmesinin İlkesidir

445 POLİTİK ÖNERİ 4 Müşterek Şirketin Kurulması Gerekir

453 POLİTİK ÖNERİ 5 Ekonomideki Ortaklaşma, Müşterek Toplumunu Hazırlamalı

458 Sosyal Ekonomiden Hareketle Toplumunu Yeniden Yaratabilir miyiz?

463 POLİTİK ÖNERİ 6 Müşterek, Toplumsal Demokrasiyi Temellendirmelidir

468 Toplumsal ve Ekonomik Yurttaşlık

471 POLİTİK ÖNERİ 7 Kamu Hizmetleri MüşteregİN Kurumları Haline Gelmelidir

477 “Toplumun Organları”ndan MüşteregİN Kamusal Kurumlarına

479 *I Comuni Per i Beni Comuni*

483 POLİTİK ÖNERİ 8 Dünya Çapında Müşterekleri Kurmak Gerekir

485 İnsanlık Bir Hukuk Öznesi mi?

486 Dünya Çapında Hukukun Sınırları

489 “Dünya Çapında Kamusal Varlıklar” ve Çerçeve Sorunu

492 “İnsanlığın Müşterek Mirası”:

“Müşterek Şeyin” Muğlak Geri Dönüşü

496 Temel Müşterek Haklar: Önü Tıkanmış Bir Dinamik

-
- 501** POLİTİK ÖNERİ 9 Bir Müşterekler Federasyonu Kurulmalı
502 Uluslararası Ölçekte Federalizm
504 “Federatif Cumhuriyet”
507 “Devlet İçi” ve “Devletler Arası” Federalizm
509 Federatif İlkenin Gerçek Kapsamı
514 İkili Bir “Müşterekler” Federasyonuna Doğru
519 Ulusaşırı Bir Politik Yurttaşlık Oluşturmak
- 523** SONSÖZ 21. Yüzyılda Devrim Üzerine
526 Büyük “Devrim” Fikrini Yeniden Bulmak
528 “Toplumun Kendini Kurması” Olarak Devrim
532 Temellük Edilemez Olanı Kurmak
- 537** İsim Dizini

Teşekkür

İlke olarak müşterek hakkındaki bu çalışmamız, “Marx meselesi” (Question Marx) isimli çalışma grubu ile, 2010 ile 2012 yılları arasında Uluslararası Felsefe Koleji’nde Antonio Negri ve Carlo Vercellone ile birlikte yürüttüğümüz “kamusaldan müşteriğe” başlıklı seminerin katılımcılarına çok şey borçludur.

Bu çalışmalara ve tartışmalara katılan herkese teşekkür ediyoruz: Philippe Aigrain, Laurent Baronian, Saïd Benmouffok, Alain Bertho, Yves Bonin, Philippe Chaniel, José Chatroussat, François Chesnais, Serge Cosseron, Nathalie Coste, Thomas Coutrot, Patrick Dieuaide, Jean-Michel Drevon, François Duchamp, Giorgio Grizotti, Nicolas Guillhot, Laurent Jean-pierre, Mathieu Léonard, Anne Le Strat, Danièle Linhart, Alberto Luca-relli, Jason Francis Mc Gimsey, Éric Martin, Ugo Mattei, Jean-Marie Monnier, El Mouhoub Mouhoud, Gabriel Nadeau-Dubois, Paolo Napoli, Jorge Novoa, Bernard Paulré, Jérôme Pelisse, Pascal Petit, Frédéric Pierru, Franck Poupeau, Anne Querrien, Judith Revel, Hossein Sadeghi, Christophe Schneider, Andrée Steidel, Ferhat Taylan, Bruno Théret, Olivier Weinstein.

Gilles Candar, Guy Dreux, Louise Katz, Jean-Louis Laville, Alexis Pelletier, Pierre Sauvêtre ve Valentin Schaepelynck’e bize sağladıkları değerli bilgiler için teşekkür ediyoruz. Bağcılık mesleğini de bir müşterek zanaat olarak yaşayan Corine ve Thierry Richoux’yu da unutmuyoruz elbette.

Sürecin başından beri bizi destekleyen editörümüz Rémy Toulouse’a değerli katkıları için teşekkür ediyoruz.

EŖlerimiz Anne Dardot ve Evelyne Meziani-Laval'e de, bir kez daha, bize sağladıkları destek, duydukları güven ve her zaman önemli olan fikirleri için teŖekkür ediyoruz.

Müşterektir gün, müşterektir gece – toprak ve sular,
Tarlınız – emeğiniz, mesleğiniz, işiniz;
Onun altındaki demokratik bilgelik ise
Herkes için sağlam bir temel.

– WALT WITHMAN, “The common place”, *Leaves of Grass*

Komünist olmayanlara duyuru:
Her şey müşterektir, Tanrı bile.

– CHARLES BAUDELAIRE, *Mon cœur mis à nu*, “feuille 61

Mlash dedi ki: “Benim kendimle müşterek hiçbir şeyim yok”. Peki
sizin için bu ne olurdu?

– ALEXIS PELLETIER, *Pensées inédites et commentées de Mlash*

GİRİŞ

Müşterek, Politik Bir İlke

Gelecek yasaklı sanki. Hiçbir şeyin mümkün görünmediği, ümitsiz ve endişe verici, tuhaf bir zamanda yaşıyoruz. Bunun nedeni pek de gizemli değil: kapitalizmin ebedî karakterinden ziyade, hâlâ yeterli karşıt güçlerle yüz yüze gelmemiş olmasına bağlı. Kapitalizm, yol açtığı krizlere ve felaketlere en ufak bir çözüm getirmekte bile korkutucu ölçüde yetersiz kaldığını her gün ispat ettiği halde, kendi amansız mantığını yaymaya devam ediyor. Hatta tüm sonuçlarını ortaya serdikçe sanki toplum üzerindeki hakimiyetini de artırıyor. Devlet bürokrasileri, “temsilî demokrasinin” partileri ve uzmanlar, teorik zincirlerin ve pratik düzeneklerin içine gitgide daha fazla hap-soluyor ve bunlardan kurtulamıyorlar. 19. yüzyılın ortasından beri sosyalist alternatifini oluşturan ve kapitalizmin en yıkıcı etkilerinden bazılarını durdur-maya veya düzeltmeye yarayan şeylerin çökmesi de fiilî bir politik eylemin imkânsız veya işe yaramaz olduğu duygusunu artırıyor. Komünist devletin yıkılması, adına artık “sosyal demokrasi” demeye değmeyecek düzenlerin neoliberal dönüşümü, Batı solunun büyük kısmının yaşadığı ulusal egemenlik sapması, örgütlü maaşlı kesimin zayıflaması, yabancı düşmanlığının ve milliyetçiliğin yükselmesi; tüm bunlar hâlâ birtakım toplumsal güçlerin, alternatif modellerin, örgütlenme biçimlerinin ve kavramların, *kapitalizmin ötesine* dair bir umut beslemeye izin verip veremeyeceğini sorgulamaya itiyor bizi.

MÜŞTEREK-OLMAYANIN TRAJEDİSİ

Oysa insanlığın içine düştüğü durum, gitgide daha dayanılmaz oluyor. Gerçek “kapitalizmin ruhunu”, XV. Louis’ye atfedilen “Benden sonra tufan”¹ sözlerinden daha iyi ifade eden bir şey olamaz. Kendi yayılma koşullarını da-ima daha geniş bir zemin üzerinde üreten kapitalizm, gezegenimiz üzerindeki yaşam koşullarını yok etmekte ve insanın insan tarafından yok edilmesinin yolunu açmaktadır.² Oysa İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, kapitalizmin bir- den yükselişi eşitlikçi gelir dağılımını hedefleyen toplumsal politikalarla az çok yönlendirilmişti ve sanılmıştı ki böylece, 19. yüzyıldan beri kapitalizmin yol açtığı toplumsal, politik ve askeri felaketlerin geri dönmesinin önü alınmış olur. 1980’lerde ise neoliberalizm, tüm kamusal politikaların da yardımıyla, rekabet mantığını tüm topluma yayarak bambaşka bir yol dayattı.

Bunun sonucunda çalışma hayatını, davranışları ve hatta ruhları ele geçiren yeni bir normlar sistemi ortaya çıktı. Bu yeni sistem genelleşmiş bir rekabetin işlemlerini sağlıyor, insanın kendisiyle ve başkalarıyla olan ilişkisini, kendini aşma ve sınırsız performans mantığına göre düzenliyor. Bu rekabet normu her birimizde beyin doğal bir ürünü gibi kendiliğinden doğmuyor, biyolojik bir şey değil, istemli bir politikanın sonucu. Sermayenin sınırsız birikimi, devletin son derece aktif yardımı sayesinde, gitgide daha buyurgan ve hızlı şekilde toplumların dönüşümünü, toplumsal ilişkileri ve öznellikleri idare ediyor. *Kozmo-kapitalizm* çağındayız: çalışma alanının çok ötesinde, kurumlar, etkinlikler, yaşam zamanları, onları yeniden şekillendiren ve sermaye birikiminin ritmine ve amaçlarına göre yeniden yönlendiren genel bir normatif mantığın tahakkümü altındalar. Bugünkü genelleşmiş ekonomik savaşı besleyen, finansal piyasa teorisinin gücünü destekleyen, artan eşitsizlikleri doğuran ve toplumun büyük kısmını savunmasız bırakan, demokrasiden çikışı hızlandıran, işte bu normlar sistemidir.³

Ayrıca bu normatif mantık ekolojik krizi de hızlandırıyor. Joel Kovel’in ifadesiyle hepimiz, neoliberal kapitalizm içinde, birer “doğa düşmanı”na dönüştürüldük.⁴ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Hükümetle-

1 Bkz. Michael Löwy, *Écosocialisme, l’alternative radicale à la catastrophe écologique capitaliste*, Mille et une Nuits, Paris, 2011.

2 Isabelle Stengers, *Au temps des catastrophes. Résister à la barbarie qui vient*, Les Empêcheurs de penser en rond/La Découverte, Paris, 2009.

3 Önceki kitaplarımızdan birine gönderiyoruz: *La Nouvelle Raison du monde. Essai sur la société néolibérale*, La Découverte, Paris, 2010 [*Dünyanın Yeni Aklı. Neoliberal Toplum Üzerine Dene- me*, çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012].

4 Joel Kovel, *The Enemy of Nature. The End of Capitalism or the End of the World?*, Zed Books, New York, 2002.

rarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yıllardır hazırlanan çok sayıda rapor, küresel ısınmanın şimdiye dek insanlığın karşı karşıya kaldığı en önemli ve en acil sorun olduğunu ortaya koyuyor. Küresel ısınmanın faturasını ilk ödeyecek olanlar yoksul nüfuslar; ayrıca 21. yüzyılın ortasından itibaren, o zamana kadar doğmuş olacak tüm kuşaklar iklim bozulmasının sonuçlarından etkilenecek. Harold Welzer, son derece ileri görüşlü kitabı *İklim Savaşları*'nda, "küresel ısınmanın yaşam koşullarıyla yaşamda kalma koşulları arasındaki küresel eşitsizlikleri arttırdığını, çünkü toplumları çeşitli şekillerde vurduğunu" söylüyor ve 21. yüzyılda "sadece su ve işletim hakkıyla ilgili gerilimlerin değil, gerçek *kaynak savaşlarının* da" yaşanacağını öngörüyor.⁵

Dünya nüfuslarının kaderini etkileyen tek şey ekolojik kriz değil, hatta genel bir seferberlik gerektiren tek şeyin iklim aciliyeti olduğunu düşünmenin belli bir tehlikesi de var zira şirketler, baskın sınıflar ve devletler, hiç bir şey olmamış gibi, en fazla zenginliği, gücü ve prestiji elde etmek için savaşmaya devam edebilirler, *as usual*. Ama ekolojik kriz, belki de diğerlerinden daha fazla şekilde, karşı karşıya olduğumuz çıkmazlara işaret ediyor. Kapitalizmin yayılmasından "mucizevi" şekilde korunan bir tür "doğal müşterek varlıklar" (toprak, su, hava, orman, vs.) rezervi kurulması dünyayı kurtarmayacak. Tüm etkinlikler ve tüm bölgeler etkileşim içinde. Öyleyse söz konusu olan insanın yaşamda kalması için temel "varlıkları" korumak değil, şu anda doğrudan insanlığı ve doğayı tehdit eden *normlar sistemini altüst ederek* ekonomiyi ve toplumu derinlemesine dönüştürmek. Tutarlı bir politik ekolojinin ancak radikal bir anti-kapitalizm olması gerektiğini düşünenler işte bunu çok iyi anladı.⁶ Bilim otoritelerinin ilan ettiği felaketin, beklenileceği üzere, ufak bir azınlık dışında herhangi bir seferberlik yaratmaması neden kaynaklanıyor? Bugün UNDP, IPCC ve başka çok sayıda kurum tarafından yapılan son derece ağır teşhis, iklim aciliyetine cevap verebilecek kolektif bir eylemin koşulları meselesini ortaya koyuyor. Ne şirketler ne de devletler, başlamış olan süreçlere karşı koymaya izin verecek yanıtlar getiremiyor. İklim değişikliğiyle ilgili zirvelerin tekrar eden başarısızlığı, aslında ekonomik ve politik yöneticilerin küresel rekabet mantığına hapsediğinin altını çiziyor. İnsanlığın müşterek kaderi fikri hâlâ kendini dayatamadı, kaçınılmaz olan işbirliğine giden yollar hâlâ tıkalı. Gerçekten *müşterek-olmayanın trajedisini* yaşıyoruz.

5 Harold Welzer, *Les Guerres du climat. Pourquoi on tue au XXIe siècle*, Gallimard, Paris, 2009, s. 13.

6 Bkz. John Bellamy Foster, "Ecology against Capitalism", *Monthly Review*, c. 53, no. 5, Ekim 2001.

Bu trajedinin sebebi, insanlığın kendisini bekleyen şeyin farkında olmaması değil, kimi ekonomik grupların, toplumsal sınıfların ve politik kastların tahakkümü altında olması; bunlar, kendi iktidarlarından ve ayrıcalıklarından hiçbir ödün vermeksizin, ekonomik savaşı, işsizlik şantajını ve yabancı korkusunu sürdürerek kendi hakimiyetlerini daha uzun süre uygulamak istiyorlar. İçinde bulunduğumuz açmaz, toplumların politik çaresizliğine tanıklık ediyor. Bir yandan kapitalist sınırsızlaşmanın faturasını öderken, bir yandan da “demokrasinin”, yani zaten nadir ve sınırlı olan ve hâkim ekonomik mantığı yer yer durdurmayı, piyasaya dahil olmayan yaşam alanları kurmayı, çıkardan başka ilkelere dayanan kurumları desteklemeyi, “küresel rekabet yasası”nın etkilerini düzeltmeyi veya azaltmayı mümkün kılan az sayıda yöntemin hatırı sayılır biçimde zayıflamasıyla karşı karşıyayız. Birbirini nöbetleşe takip eden “politik sorumlular” bugün kendi cesaretlendirdikleri ve güçlendirdikleri ekonomik iktidarlar karşısında eylem özgürlüklerini büyük oranda kaybetmiş durumdadır. Milliyetçiliğin yükselmesi, yabancı düşmanlığı, güvenlik paranoyası, bugün temel işlevi toplumu küresel piyasanın gereklerine uydurmak olan devletin bu şekilde boyunduruk altına girmesinin doğrudan sonucu.

Ulusal devletin hâlâ nüfusu etkin biçimde finans piyasalarından, üretimin başka ülkelere sevkinden, iklimin kötüleşmesinden korumasını beklemek elbette bir yanlısamadır. Kuşkusuz geçtiğimiz on yıllardaki toplumsal hareketler, kamu hizmetlerinden, sosyal güvenlik ve iş hukukundan geriye kalanları kurtarmaya çalıştılar. Ama ulusal çerçevenin ve devlete bel bağlamanın, toplumsal gerilemelere ve çevresel risklere karşı koymakta yetersiz kalacağı elbette hissediliyor. Özellikle de devletin, küresel kapitalist rekabet arttıkça hem biçim hem de işlev değiştiği ve hedefinin, bir nüfusu onun rahatını arttıracak şekilde idare etmekten ziyade, küreselleşmenin acımasız yasasını ona dayatmak olduğu görülüyor. Gerçekten de eğer bugün müşterek meselesi bu kadar önemliyse, devlete duyulan inancı ve ilerlemeci ümitleri sert şekilde sorguladığı içindir. Elbette söz konusu olan, devletin toplumsal, kültürel veya eğitimle ilgili müdahalelerine yapılan neoliberal itiraz katılmak değil, bunları bürokratik sınırlarından kurtararak toplumsal etkinliğe ve daha çok kişinin politik katılımına açmaktır. Aslında devlet ve piyasa arasındaki sahte ikili seçeneği bozarak, devletin kapitalist ekonomiyi yeniden cumhuriyet hukuku, toplumsal adalet ve hatta liberal demokrasi “çerçevesine sokmasını” beklemenin artık boşuna olduğunu göstererek politik düşüncüyü müşteriye doğru yönelten şey, çelişik biçimde

neoliberalizmin kendisidir. Böylelikle neoliberalizm, kapitalizmin yok edici etkilerine karşı devletin toplumun can simidi olabileceği fikrine son vermiştir. Bu bakımdan Ugo Mattei, müşterek emeğin ürünü olarak görülebilecek veya müşterek kullanıma ait şeylerin devlet elinden özel oligarşik grupların eline geçmesini sağlayan “özelleştirmeler”in anlamı üzerinde ısrar etmekte çok haklıydı.⁷ Bu durumda kamusal mülkiyet müşterek olanın korunması olarak değil, hâkim sınıfa ayrılmış bir özel mülkiyetin “kolektif” biçimi olarak görünüyordu; bu sınıf onu istediği gibi kullanabilir ve nüfusu kendi arzuları ve çıkarları doğrultusunda yağmalayabilirdi. Adına sol hükümetler denen şeyin dünyanın her yerinde bu yağmalama işlemine canla başla destek vermiş olmasının da, günümüzde kitlelerin politikaya karşı duyduğu güvensizlikte payı vardır elbette.

Daha geniş olarak, baktığımız her yerde, kolektif eylem çok zor uygulanabilir görünmektedir. “Toplumsal” olanın idaresini niteleyen ezici bürokratik hakimiyetin bunda payı olduğu gibi, psikik telafi yöntemi veya prestij işareti olarak kitlesel tüketim çılgınlığının günlük hayatta önemli rol oynamasının da payı vardır. İşgücüyle ilgili işletme politikalarının aşırı ölçüde bireyselleştirilmesi de buna eklenmiştir; bu politikaların amacı ve etkisi emek kolektiflerini yıkmak olmuştur. “Kendi kendinin girişimcisi” haline gelmek, “kendinden sorumlu olmak”, “amaçlarının ötesine geçmek”; tüm bu buyruklar, bağımlı konumda ve boyunduruk altında bulunan maaşlı kesimi kolektif direnişe hazırlamıyor elbette. “Kazananlar” kendi konumlarını kolektif olarak savunmayı çok iyi biliyorlar, oysa batanlar genel rekabet içinde tek başlarına kalıyor ve sonunda çaresiz duruma düşüyorlar. Eylemin kolektifliğinin böyle bozulması özellikle asgari ücretle çalışanları etkiliyor ve herkesin hissettiği bu toplumsal boşluk duygusunu açıklıyor, Hannah Arendt’in *yalnızlaşma* [*désolation*] adını verdiği deneyimin çağdaş biçimidir bu.

Böylesine bunaltıcı tespitler karşısında en yaygın tutum, politik alternatif eksikliğinden, kolektif ideallerin yıkılmasından veya somut ütopyaların çok az ses getirmesinden şikâyet etmektir. Oysa kapitalizmin ötesine dair yeni görüşler üretmenin, müşterek eylemenin koşulları ve mümkün biçimleri hakkında düşünmenin, mücadelelere yön verecek ilkeleri ortaya koymanın, dağınık pratikleri genel olarak toplumların yeniden kuruluşunun alabileceği biçimlere bağlamanın zamanı gelmiştir. Bu çalışmaya gereğinden fazla önem

7 Ugo Mattei, “Rendre inaliénables les biens communs”, *Le Monde diplomatique*, Aralık 2011. Bkz. Ugo Mattei, *Beni communi. Un manifesto*, Laterza, Roma, 2011, s. viii ve ix.

vermiyoruz: yeterli olmayacaktır zira hiçbir şey eylemin yerini alamaz. Ama bu olmadan da olmaz.⁸

MÜŞTEREĞİN STRATEJİK ORTAYA ÇIKIŞI

Müşterek olanın talep edilmesi öncelikle kapitalist düzene ve girişimci devlete karşı yürütülen toplumsal ve kültürel mücadeleler tarafından gerçekleştirildi. Neoliberalizme alternatif seçeneklerin merkezî terimi olan “müşterek”, yirmi yıldır sermayenin dinamiğine direnen ve özgün söylemlere ve eylem biçimlerine imkân açan çatışmaların ve hareketlerin etkili ilkesi haline geldi. Saf kavramsal bir icat olmayan bu terim, çağımızın en büyük eğilimine muhalefet etmeye çalışan hareketlerin ve düşünce akımlarının kullandığı formüldür, bu eğilim ise özel mülkiyetin toplumun, kültürün ve canlı yaşamının tüm alanlarına yayılmasıdır. Bu anlamda “müşterek” terimi, ebedî bir komünist İdenin *yeniden dirilişini* değil, kapitalizme itiraz etmenin, hatta onun ötesine geçmeyi düşünmenin yeni bir biçiminin *ortaya çıkışını* belirtir. Bu ayrıca devlet komünizmini kesin olarak reddetmenin de bir yoludur. Bütün üretim ve idare araçlarının mülkiyetine sahip olan devlet, yöntemli bir şekilde sosyalizmin kökünü kurutmuştur, oysa sosyalizm “daima politik demokrasinin derinleştirilmesi olarak düşünülmüştür, reddedilmesi olarak değil”.⁹ Dolayısıyla, neoliberal “özgürlük” ile yetinmeyenler için, başka bir yol çizmek gündeme geldi. 1990’lı yıllarda müşterek konusunun hem en somut yerel mücadeleler içinde hem de büyük ölçekli politik seferberlikler içinde belirmesini açıklayan işte bu bağlamdır.

Müşterek olan etrafındaki talepler, altermondialist ve ekolojist hareketler içinde ortaya çıkmıştır. Bu talepler eski *commons* terimine gönderme yapıyor ve “ikinci çitle çevirme dalgası” olarak görülen şeye karşı çıkmaya çalışıyorlardı. Bu ifade, kolektif olarak kullanılan toprakların (“komünallerin”) ele geçirildiği ve tarlaların ve çayırların “etrafının kapatılması” (çitle çevrenmesi) dolayısıyla Avrupa kırılarında örf ve âdet hukukun ortadan kaldırıldığı birkaç yüzyıllık sürece göndermektedir. Hareketin genel ruhu, Cochabamba’daki “su savaşındaki” aktörlerin şu ifadesiyle çok güzel özetlenebi-

8 1967’de Cornelius Castoriadis’in *Socialisme ou Barbarie* dergisinin yayımına son verirken söylediği sözleri burada kendi adımıza tekrar edebiliriz: “Bir devrimci etkinlik ancak radikal bir ideolojik yeniden kurulum ile gerçek bir toplumsal hareket buluştuğunda yeniden mümkün olacaktır.” Bkz. C. Castoriadis, “La suspension de la publication de *Socialisme ou Barbarie*”, Haziran 1967’de *Socialisme ou Barbarie* abonelerine ve okurlarına yollanan genelge, *L’Expérience du mouvement ouvrier* içinde, c. 2, 10/18, UGE, 1974, s. 424.

9 Moshe Lewin, *Le Siècle soviétique*, Fayard/Le Monde diplomatique, Paris, 2008, s. 477.

lir: “Hiçbir şeyin mülkiyetine sahip olmadığımız halde, büyük bir soyguna maruz kaldık.”¹⁰ Söz konusu *commons*, aynı anda yoğun bir teorik düşünme konu oldu. Kolektivitelerin paylaşılan kaynakları –ister doğal kaynaklar olsun ister “bilgi müşterekleri”– piyasanın ve devlet müdahalesinin dışında kalarak, “müşterek biçimde” idare etmesini sağlayacak kurumsal biçimler, işleyiş kuralları ve hukuki araçlarla ilgili çok sayıda empirik çalışma yapıldı (bunların arasında Elinor Ostrom’un kiler de var). Son yirmi-otuz yılda internetin hızla gelişmesi, entelektüel işbirliğine ve sosyal medyadaki karşılıklı fikir alışverişine dair yeni imkânlar ortaya koyduğu kadar, dijital kapitalizmin yoğunlaşması ve devletler tarafından uygulanan güvenlik kontrolü dolayısıyla özgürlükleri tehdit eden riskleri de açığa çıkardı. Filozoflar, hukukçular ve ekonomistler bir süredir çalışmalarını yavaş yavaş ve gitgide zenginleşen *common studies* alanını kuruyorlar. Michael Hardt ve Antonio Negri ise ilk müşterek teorisini oluşturdular, bu teori sayesinde bu konudaki düşünce, *commons* (çoğul) ile ilgili somut deneyimler düzleminden, daha soyut ve politik açıdan daha iddialı *müşterek* (tekil) anlayışına geçiş yaptı.¹¹ Kısacası “müşterek”, kapitalist olmayan bir geleceğe açılan bir pratikler, mücadeleler, kurumlar ve araştırmalar rejiminin adı haline geldi.

Bu kitabın amacı tam da müşterek kavramını sağlam şekilde yeniden *temellendirmek* ve bunun için, bugün anlamını bu kavramda bulan pratiklerle, kökleri kimi zaman çok eskilere uzanan ve Batı tarihi içinde müşteregi hem kıymet verilen hem de lanetlenen bir terim haline getirmiş kategori ve kurumları yeniden birbirine eklemlenektir. Müşterek olan kıymetli görülmüş, hatta kutsallaştırılmıştır zira o, dünyevî ticarete *sığmayan* şeylerle büyük yakınlık içindedir; aynı zamanda müşterek olan lanetlenmiştir çünkü o, özel mülkiyetten veya devlet mülkiyetinden faydalanılmasını daima *tehdit eden* terimdir. Dolayısıyla burada sunduğumuz araştırmalar “şeylerin temeline” inmeyi, hukukun ve ekonomi politiğin kökenlerine gitmeyi hedeflemektedir. “Zenginlik”, “değer”, “varlık”, “şey” derken ne anladığımızı araştırmaktadırlar. Kapitalizmin felsefi, hukukî ve ekonomik dayanağını sorgulamakta ve bu politik yapının neyi bastırıldığını, neyi düşünmeyi ve kurmayı engellediğini gün yüzüne çıkarmayı hedeflemektedirler. Antik Roma’daki *dominium* figürüne göre bir şeyden dışlayıcı olarak faydalanmayı ve ona sahip olmayı sağlayan bireysel özel mülkiyet kurumu, bu yapının en önemli parçasıdır, hem de yaşa-

¹⁰ Coordinadora de defensa del agua y la vida’nın ilk bildirisi (Cochabamba, Aralık 1999).

¹¹ Bkz. Michael Hardt ve Antonio Negri, *Multitude*, La Découverte, Paris, 2004; özellikle de *Commonwealth*, Stock, Paris, 2012.

dığı görelî parçalanmaya ve 19. yüzyılın sonundan beri içinden geçtiği doktrin krizine rağmen. Bu kurumun ilkesi, şeyleri müşterek kullanımdan çekip çıkarmaktır ve her şeyin üretilmesini sağlayan işbirliğini inkar eder, her yeni zenginliğin kendi imkân koşullarını bulduğu birikmiş müşterek hazineden habersizdir. “Mülkiyetçi kurgu”, bugün bir yandan kültürün, fikirlerin, teknolojinin ve yaşamın devasa alanına yayılırken, bir yandan da her gün kendi sınırlarını ve etkilerini ispat etmektedir. Devlet mülkiyeti bunun tersi değil, yer değiştirmiş hali ve tamamlayıcıdır, zira devlet, özel sektörün normlarıyla bütünleşmekten memnun olmayıp, çoğu zaman kendi kendini geri çeker: örneğin Brezilya’da büyük şehirlerdeki toplu taşıma araçlarını özel sektöre bırakan devletin kendisidir; örneğin İstanbul’da, büyük emlak ve inşaat şirketlerinin çıkarına olacak şekilde kentsel alanları özelleştiren yine devlettir; örneğin Etiyopya’da devlet, tek mülkiyet sahibi olduğu toprakları, doksan dokuz yıllık sözleşmelerle çok uluslu şirketlere devretmektedir. 19. yüzyılda özel mülkiyet rejimi maaşlı kesimin emeğinin meyvesine el konmasını meşrulaştırmaktan o kadar aciz kalmıştı ki büyük sosyalist muhalefet sayesinde sarsıntıya uğradı. Bugün ise özel mülkiyet rejimi başka bir eleştiriyle karşı karşıya bulunuyor, buna göre mülkiyet sadece başkasının kolektif emeğinden fayda sağlamayı sağlayan bir düzenek değil, her tür müşterek yaşamın koşulları üzerinde genel bir tehdit oluşturuyor.¹² Burada radikal bir politik altüst oluş imkânı var: Müşterek olan şimdiki kadar yaşamın sebebi ve imkânı olarak sunulan mülkiyete yöneltilmiş büyük bir tehdit olarak görülürken, artık mülkiyetin kendisini yaşama yöneltilmiş birinci tehdit olarak görmemiz için geçerli sebepler var.

Bu eser, son yıllarda dünyanın aşağı yukarı her yerinde neoliberal rasyonaliteye muhalefet eden hareketlerin, mücadelelerin ve söylemlerin anlamını, politik müşterek ilkesi içinde belirlemek ister. “Gerçek demokrasi” mücadeleleri, “meydan hareketleri”, halkların yeni “baharları”, kapitalist üniversiteye karşı öğrenci mücadeleleri, su dağıtımının halkın denetimine geçmesi için oluşan seferberlikler; tüm bunlar ne kaotik ve rastgele olaylardır, ne kaza eseri olmuş ve geçici patlamalardır, ne de dağınık ve amaçsız isyanlardır. Bu politik mücadeleler, müşteregin politik rasyonalitesine bağlıdır, yeni demokratik biçimlere dair kolektif arayışlardır.

2013 ilkbaharında, dünyanın aşağı yukarı her yerinde 2011’den beri devam eden parkları ve meydanları işgal etme hareketlerine dahil edilebilecek

12 Bkz. Hervé Kempf, *Comment les riches détruisent la planète*, Le Seuil, Paris, 2007.

İstanbul Gezi Parkı hareketinde açıkça görülen “Komün” ile “müşterekler” arasındaki ilişki, bunu olanca açıklığıyla ifade ediyor: “Komün” bir politik biçimin, yerel özyönetim biçiminin adıdır, “müşterekler” ise özellikle iktidarın uyguladığı neoliberal politikalarla, özel çıkarlar lehine el konmak istenen kentsel alanların adıdır. Aynı zamanda Şubat 2013’te, “müşterek olanın kaybına” karşı çıkmak için kurulan *Müştereklerimiz* grubunun da adıdır.¹³ 1-11 Haziran arasında, on gün boyunca, “Taksim Komünü” adı verilen alanda, Taksim Meydanı ve Gezi Parkı, pratiklerin ve eylem biçimlerinin müşterekleştirilmeye çalışıldığı bir yere, bir yaşam alanına dönüştü. Özetle: İktidar tarafından “ayak takımı” muamelesi gören “şehir sakinleri, kendi yaşam alanlarını korudular, maddi olarak yalnızlaşmaya mahkûm edildikleri yerde müşterek olanı yarattılar, kolektif mekâna ve kendilerine özen gösterdiler”.¹⁴ Tam da bu yüzden herkes Gezi hareketinin aktörlerine bir kimlik vermeye çalıştı, sanki bu direniş illa belli “birisinden” gelmeliydi, onun ikame edilemez politik değeri tam da gerçekleşmekte olan kolektif özneleşmenin kimliğe dayalı tüm ayrışmaları (Kemalistlere karşı İslamcılar, ayrıcalıklı “beyaz Türkler”e karşı taşralı yoksul Türkler, vs.) yerle bir ediyor olmasından gelmiyordu sanki.¹⁵

İşte bu eser, neoliberalizm karşıtı çağdaş mücadelelerin içerdiği bu politik anlamı incelemeye çalışıyor.

Başlangıç bölümü burada “müşterekten” ne anladığımızı belirtiyor: “Komün” yerel politik özyönetimin adı olduğuna göre ve “müşterekler” de bireylerin kolektif etkinlikleriyle sorumluluğunu aldıkları çok çeşitli nesnelere adı olduğuna göre, “müşterek” tam da bu etkinliği harekete geçiren ve aynı zamanda da bu özyönetim biçiminin kurulmasına öncülük eden ilkenin adıdır. Bu açıklamayı yapmak gereklidir çünkü müşterek terimi çok farklı teorik bağlamlarda kullanılmaktadır ve tarihsel olarak çeşitli felsefi, hukuki ve dinî anlamlarla doludur. “Müştereğin ortaya çıkışı” adlı birinci kısımda, yeni müşterek ilkesinin olumlandığı tarihsel bağlamı yeniden oluşturmak ve de son yıllarda militanlar tarafından olduğu kadar ekonomistler, filozoflar veya hukukçular tarafından da bu terime dair getirilen kavrayışları gerektiği kadar eleştirmek söz konusu olacaktır. “Müştereğin hukuku ve kurulması” ile ilgili

¹³ Bkz. *mustereklerimiz.org*.

¹⁴ Ferhat Taylan, “Taksim, une place vitale”, *La Revue des Livres*, no. 12, Temmuz-Ağustos 2013, s. 57.

¹⁵ Bkz. Zeynep Gambetti, “The Gezi resistance as surplus value”, 5 Temmuz 2013, www.jadaliyya.com. Gambetti’nin metni, Gezi hareketi tarafından yaratılan “değerin”, olaylara katılan bireylerin ötesine geçen bir anlam ve *praksis* fazlası oluşturduğunu çok iyi gösteriyor.

ikinci kısımda ise hukukun ve kurumların alanına yerleşerek, müşterek kavramını daha doğrudan temellendirmeye çalışacağız. Hukuku yasa koyucuların eline bırakmak kadar kötü bir şey olamaz. Bizce normlar sistemi daima çatışmalara konu olur ve hukuk, olduğu gibi bir mücadele alanıdır. Bu konunun yeni olduğu yanılması yaratabilecek bakış açılarının tersine, biz sıfırdan başlamıyoruz. Burjuva düzenine ve mülkiyet mantığına meydan okumuş kurumsal ve hukuki oluşumların uzun tarihine sırtımızı yaslayacağız ve müşterek olana dair yeni, şimdinin mücadelelerinin anlamını aydınlayabilecek ve bunların yerini ve önemini daha iyi belirlemeyi sağlayabilecek bir anlayış getirmek için tarihin, hukuk teorisinin, politik felsefenin ve sosyalist geleneğin çeşitli getirilerinden yararlanacağız. Nihayet son kısımda, bir “program” yazma iddiasında olmaksızın, bir “müşterek politikasının” ana hatlarını çizmeye çalışacağız.